

Jau ilgāku laiku tiek runāts un pakāpeniski ieviests aprites ekonomikas modelis, kas palīdzētu nodrošināt valstu ilgtspējīgu izaugsmi. Turklāt daudzi dabas resursi ir ierobežoti, tāpēc tiek meklēts veids, kā tos izmantot ilgākā laika posmā, kā piešķirt nākamo iespēju «dzīvot». Domājot uz priekšu, cilvēki sāk saprast, ka vairs nevar pielietot modeli: paņemt, uztaisīt, izmest, norāda Eiropas Savienības komisija, kura 2015. gada nogalē nāca klajā ar priekšlikumiem, kā veicināt pāreju uz aprites ekonomiku. Tie ietver detalizētu rīcības plānu un grozījumu projektus atkritumu apsaimniekošanas direktīvām, ko dēvē arī par *Aprites ekonomikas pakotni*. Pāreja uz šo modeli attiecas uz visu procesu, sākot no ražošanas līdz patēriņam, produktu labošanai un pārveidei, atkritumu apsaimniekošanai un izejvielu atkārtotai izmantošanai, kuras izmanto tautsaimniecībā. Aprites ekonomikā produktu un materiālu vērtība tiek uzturēta iespējami ilgi, atkritumu radīšana un resursu izmantošana tiek samazināta. Kad produkts ir sasniedzis dzīves cikla beigas, resursi paliek ekonomikā, tos izmanto atkal un atkal, lai radītu papildu vērtību. Šis modelis var palīdzēt radīt darba vietas un veicināt inovācijas. Tas arī var nodrošināt patērētājus ar ilgāk lietojamiem un inovatīviem produktiem, kas palīdz ietaupīt naudu un uzlabot dzīves kvalitāti.

Jādomā uz priekšu

«Aprites ekonomika ir vienīgais reālais ekonomikas modelis, kas mūsdienu patēriņa apstākļos ļautu ilgtermiņā pasaulē uzturēt kaut cik pietuvinātu patēriņa līmeni tam, kāds tas ir šobrīd. Šāds konkurētspējīgs un ilgtspējīgs modelis rada apstākļus tīrākas un drošākas vides saglabāšanai, veicinātu jaunu darba vietu radīšanu un mazinātu ne tikai produktu izmaksas, bet arī atkarību no importa,» norāda AS *Latvijas Zaļais punkts* direktors Kaspars Zakulis. Šī modeļa aizmetņi Latvijā ir kopš 2000. gadu sākuma. Kā piemērus viņš nosauc polimēru pārstrādes rūpnīcas AS *PET Baltija* un *Nordic Plast*, kurās nonāk izlietots plastmasas iepakojums, kas tiek pārstrādāts jaunās izejvielās, saudzējot pirmatnējos resursus un radot papildu vērtību. Tomēr darāmā vēl ir daudz. «Ir aprēķināts, ka aprites ekonomikas mērķu sasniegšanai kopējās investīcijas būtu aptuveni 257 milj. eiro, kas ietvertu, piemēram, bioloģiski noārdāmo atkritumu apstrādes infrastruktūras pilnveidošanu, atkritumu sagatavošanas reģenerācijai iekārtu pilnveidošanu, atkritumu pārstrādes un reģenerācijas infrastruktūras attīstībai. Ko varam darīt jau šodien? Paplašināt ražotāju atbildību par produktu, ko tie rada un pārdo, atbalstīt zaļā publiskā iepirkuma plašāku izmantošanu, veicināt lietu atkārtotu izmantošanu gan mikro, gan makro līmenī,» skaidro K. Zakulis.

DB jau ziņoja, ka šogad pavīdēja iecere ļaut atsevišķu kategoriju pārtikas produktus ar beigušos derīguma termiņu izplatīt sociāli mazaizsargātām iedzīvotāju grupām. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija norāda, ka no tā varētu būt pozitīvi ieguvumi. Tas ir viens no aprites ekonomikas elementiem, ļautu būtiski samazināt gan radīto pārtikas, gan kopējo atkritumu apjomu.

Vēl viens piemērs kā jau vienreiz iegādātām lietām dot otro dzīvi, ir ziedot tās labdarībai. Tas gan nav tipisks aprites ekonomikas piemērs, bet iekļaujas tajā. Latvijā darbojas nodibinājums *Otrā elpa*, kura veikalos var iegādāties privātpersonu un dažreiz arī organizāciju ziedotus dažādus otrās dzīves priekšmetus, kā arī nodot to, kas pašiem kļuvis lieks. Kā norāda uzņēmums: «Mūsu darbība balstās

FOTO - EVLIA TRIFANOVA/LETA

APRITES EKONOMIKA

Jauns domāšanas veids

Ekonomikas izaugsmes lineārais modelis vairs neder mūsdienu globalizētās pasaules sabiedrības vajadzībām

Pet Baltija rūpnīca Latvijā pārstrādā PET plastmasas pudeles, no kurām ražo pārslas, ko izmanto tālāk citu jaunu produktu radīšanai, piemēram, plastmasas trauciņu izgatavošanai, no preformām izpūš plastmasas pudeles, ko pārkam veikalos. Tāpat uzņēmumā tiek ražota šķiedra – poliesters, kuru var izmantot apģērba ražošanā.

uz trīs pamatvērtību – labdarības, vides saudzēšanas un sociālās atbildības – mijiedarbību.» *Otrā elpa* projektu vadītāja Sandra Krafte norāda, ka Latvijā lieto to preču kultūra ir bijusi populāra ekonomisko apsvēru dēļ. Vides saudzēšanas aspekts sabiedrībā parādījies pēdējā desmitgadē, bet pagaidām ir tikai neliela sabiedrības daļa, kam šis ir galvenais arguments iegādāties jau lietotu, neveicinātu jaunu preču ražošanu. Sabiedrība gan vairs nekaunas iegādāties lietotas preces.

Dažādi piemēri

«Aprites ekonomika ir daudz kas vairāk nekā tikai atkritumu šķirošana un pārstrāde. Faktiski tas ir jauns domāšanas veids par to, kā turpmāk pastāvēt sabiedrībai, ietverot pārmaiņas izglītībā, likumos, pakalpojumu servisā, dizaina jomā,» skaidro SIA *Ragn-Sells* valdes loceklis Agris Markss. Pasaules līdere aprites ekonomikas ieviešanā ir Skandināvija, kur attīstās daudzas veiksmīgas iniciatīvas. Piemēram, Zviedrija pērn decembrī samazināta pievienotās vērtības nodokļa (PVN) likme no 25% uz 12% par drēbju, ledusskapju, veļasmašīnu un velosipēdu labošanu, lai pilnīgi jaunā līmenī rosinātu cilvēkus domāt atbildīgi. «Šāds tālejošs solis sperts ar mērķi samazināt ietekmi uz vidi, kas rodas, pērkot jaunas lietas un vecās vienkārši izmetot. Ar šo lēmumu Zviedrija arī vēlas palielināt vietējo pakalpojumu un preču apjomu, atbalstot pašmāju tirgu. Arī atkritumu apsaimniekošanas un vides risinājumu uzņēmums *Ragn-Sells*, kura galvenā mītne ir Zviedrijā, ir radījis risinājumu aprites ekonomikas iedzīvināšanai. Piemēram, tas ir izstrādājis tehnoloģiju no-tekūdeņu dūņu attīrīšanai no fosfora, kas tiek izmantots lauksaimniecības zemju

mēslošanai. Pārtikas atkritumi tiek izmantoti, lai ražotu gāzi un enerģiju, bet atlikumi pārstrādāti, ražojot dārza augšni. Vecu riepju pārstrādei ir radīta tehnoloģija, kas no tām ļauj ražot elastīgus seguma materiālus bērnu rotaļu un futbola laukumiem. Sadarbībā ar Zviedrijas un Igaunijas universitātēm tiek izstrādāti arī citi interesanti risinājumi resursu pārstrādei, kas nākotnē varētu tikt izmantoti dažādās nozarēs,» uzsver A. Markss. Spilgtiem piemēriem, kā var izmantot plastmasas iepakojumu otrreiz, ir Portugāles sociālajam uzņēmumam *Garbags*. Tas pārstrādā izmesto plastmasu, radot kvalitatīvus un ilgtspējīgus dizaineru izstrādājumus, kas ir moderni un funkcionāli. Iepakojumi nāk no eko-partneriem, kā arī no vietējiem iedzīvotājiem ziedojumu veidā apmaiņā pret bezmaksas dāvanām. Visi produkti ir roku darbs un tiek ražoti Lisabonā.

Arī Latvijā ir vairāki piemēri, kad uzņēmumi no jau nokalpojūšām lietām rada jaunus produktus. Piemēram, Apē no morāli novecojušām džinsu drēbēm tiek šūti jauni apģērbi ar zīmolu *Zile*, tādējādi rūpējoties arī par dabu un planētas labajūtu. Tomēr Latvijā lielākā daļa tekstilizstrādājumu tiek izmesti atkritumos un vēlāk nogulst poligonos, jo te nav rūpnīcas, kur tos varētu pārstrādāt, jo apjomi ir salīdzinoši mazi. Jāpiebilst, ka veco apģērbu var nodot, piemēram, tirdzniecības milža *H&M* veikalos, kurš vēlāk tiek pārstrādāts un tiek radīti jauni apģērbi. Arī ceļa būvē var tikt pielietoti materiāli, kas jau vienreiz ir tikuši izmantoti. Piemēram, no būvgružiem atšķirots betons ir pārstrādājams šķembās un izmantojams ceļu būvniecībā kā alternatīva dolomīta šķembām. Piemēram, SIA *Getliņi eko* poligonā būvgruži tiek pārstrādāti

šķembās un pēc tam izmantoti uzņēmuma vajadzībām, kā arī tirgoti. Eiropas Komisija ir aprēķinājusi, ka ES uzņēmumiem tādi pasākumi kā atkritumu rašanās novēršana, ekodizains, atkārtota izmantošana un citi līdzīgi pasākumi varētu dot neto ietaupījumus 600 mljrd. eiro jeb 8% apmērā no uzņēmumu gada apgrozījuma, vienlaikus par 2 līdz 4% samazinot kopējās ikgadējās siltumnīcefekta gāzu emisijas.

Jāuzlabo izstrāde

Lai atvieglotu pārstrādi un veicinātu tādu produktu ražošanu, kurus ir vieglāk salabot vai kuri kalpo ilgāku laiku, jāuzlabo produktu izstrāde; tas palīdzēs taupīt vērtīgus resursus, veicināt inovāciju un nodrošinās patērētājus ar labākiem produktiem, kuru lietošana izmaksās lētāk. Tomēr pašreizējie tirgus signāli ne vienmēr ir pietiekami šā mērķa sasniegšanai, tāpēc ir vajadzīgi stimuli, secina Eiropas Komisija. Piemēram, plānots, ka varētu būt pieejams finansējums vairāk nekā 650 milj. eiro apmērā no programmas *Apvārsnis 2020* un 5,5 mljrd. eiro apmērā no struktūrfondiem.

Eiropā ir jāizstrādā otrreizējo izejvielu kvalitātes standarti nolūkā vairot pārlicību par šādu izejvielu derīgumu vienotajā tirgū, īstenojami pasākumi Ekodizaina darba plānā 2015.–2017. gadam, lai veicinātu gan ražojumu energoefektivitāti, gan remontējāmību, izturību un pārstrādājāmību. Eiropas līmenī ir plānots izstrādāt stratēģiju par plastmasu aprites ekonomikā, kas veltīta tādiem jautājumiem kā pārstrādājāmība, bioloģiskā noārdāmība, bīstamu vielu klātbūtne, kā arī ilgtspējīgas attīstības mērķim ievērojami samazināt jūras piedražošanu.

Elīna Pankovska